

preferir el femení, que llavors podia usar-se fins i tot per al mascle: Varró atribueix això ja al passat, i precisa que d'ençà que el colom s'ha fet domèstic «appellatur mas *columbus*, femina *columba*»; el fet és que aquella tendència sembla haver estat intermitent, car tan antic i clàssic semblen ser l'un com l'altre gènere, i tant *columbus* com *columba* es troben ja en Plaute i en Horaci; és només des del llatí cristià, de les traduccions bíbliques, que *columba* prengué un marcat predomini en literatura; però no sols l'it. *colombo* i oc. *colom*, sinó fins i tot el fr. ant. *colon* són la forma més usada, i el predomini literari del fem. *colombe*, en francès i altres llengües romàniques, està també lligat a l'augment, dins la literatura, de l'estil elevat i bíblic.

En català, igualment, apareix *coloma* ja des del segle XIII, però en textos d'influència religiosa: «*él vec tres colomes que estaven sobre la crou*», *VidesR*, f° 224r1 (trad. «*tres columbae --- super cruce*», 686.1); veg. encara els passatges semblants del *Llibre dels Angels* i del *Breviari d'Amor* en el DBal. Els Kahane han estudiat el venec. *colomba* en el sentit de 'quilla d'una nau' suposant-li una etimologia grega (*Epetērīs Hetair. Byz. Spudón* xxiii, 1953, 280-2) i no romànica, ço que convindrà estudiar bé, en relació amb el cat. *paloma* 'corda a l'antena d'una nau'. ¿Està comprovat el sentit de 'quilla' per gent que no tingui un pa etimològic en el forn?

DERIV.: *Colomar* i *colomer* per al lloc on es crien els coloms, es reparteixen avui la preferència en el nostre territori (cf. sobre això BDC xx, 58, 59): aquell és el mot del català central i oriental, i de parts del SO. del Principat, així com d'Eivissa (PzCabrero) i crec Menorca; aquest és el del dial. rossellonès,¹ de l'occidental pirinenc,² de Mallorca,³ i del valencià, ja des del Maestrat.⁴ Tots dos apareixen ja a l'Edat Mitjana (*colomer*, Igualada, 1399), més sovint el segon, que és el més estès en la Romània, però COLUMBARE es troba també en textos llatins tardans: «*columbare: περιστερών*» en una glossa (GCL III, 357); *suo columbare(m)* surt tres vegades en un doc. arag. de 1208, del Cartulari de Fanlo (147.6ss.); «*colomers* negú no trenc, ne abeylarş atressí, ne prengue'n los *coloms* ab rets ne ab laces», *Cost. Tort.* (01.141), «s'ere derocat un *colomer* qui és prop lo castell» en un doc. tres-centista de la Segarra (Guardialada, 1396, BABL x, 405), i fins en el *Llibre de Deliberacions* barceloní, a. 1301, es prohibeix «comprar ne vendre *coloms* de *colomer*, sinó novells» (DBal.).

Colomí 'colom jove' [S. xv o c. 1500: «molta provisió de *colomins*, oques, ànadas, pollastres, gallines o capons», PJComes, *L. de Coses assenyaldes*, 507], «*colomins*: pullus columbinus», OPou (*ThPu.*, 44); «¿t'han faltat capons ni tampoc pollastres / ni de *colomins* te n'han faltat gaires?», MilàF (canço antiga, S. xvi o xvii, si bé aquest vers no és en totes les vuits versions recollides, *Romill.*, 284A30); el crec usual per tot el domini, fins a Eivissa (PzCabrero); a la Vall Ferrera *kulumins* són una espècie de bolets (Tor, 1932). *Colomina* és el que es diu en el País Valencià,

des de Tortosa (també a la Ribera Alta del Xúquer, on els xurros d'Aiora eren els qui anaven a vendre *kolomina* a Sumacàrrec, 1962), en lloc de *colomassa* del Princ.

Un esport o divertiment molt desenrotllat en el País Valencià, i allí antiquíssim i típic, és el dels *colombaires* [c. 1740, Carles Ros, *Romanços*, 118],⁵ que es dediquen a fer volar coloms i a criar-los i vendre'ls. Això es troba sobretot en les antigues governacions de València i de Xàtiva, des del Palància fins a les Serres de la Marina.⁶ No és un caçador de coloms, sinó una espècie de colombòfil que es dedica a fer volar coloms, mirant-se'ls i de vegades ensenyant-los a robar colomes: als apropiats per a això els diuen *coloms bíges*.⁷ Afegien «El colomaire solta el colom a caixó o a brag, des del *pacte*⁸ del colom». La variant *kolombáire* és la que tinc anotada amb més extensió: a Albal, Algemesi, Xeresa, La Font d'En C. i Dénia; és també la de C. Ros, Sanelo, Escrig (1951), MGadea i d'altres, i a Alginet la sento una poc alterada en *kolombáire*;⁹ Lamarca (*Dicc. Val.-Cast.* «palomero») va recollir *columbaire*, que va usar un altre cop MGadea, i que jo mateix vaig anotar a Mislata.

El mot té un gran interès històric, perquè (com ja digué Gulsoy, *Sanelo*, pp. 376, 380) tant la conservació de -MB- com la representació del sufix -ARIUS en la forma -air (> -aire) denuncien que no és una formació catalana sinó heretada del mossàrab; no és possible, en efecte, confondre el paper de -aire en el nostre cas, amb el del sufix modern -aire, quasi només propi del Principat, que té una funció i una àrea diferents, i del caràcter mixt del qual (una mica mossàrab, però més aviat rossellonès-occitanoide), vaig tractar en *LleuresC*, pp. 273-4. Ara puc aportar una prova flagrant d'aquesta procedència mossàrab, de -ARIUS, en la variant *kolumbári*, que és la que vaig anotar en alguns pobles de la zona Gandia-Albaida, concretament a Montixelvo (1962); l'havia recollida ja, al costat de l'altra (D14r2), el xatví Sanelo amb la definició «palomero» (D10v2), i la va usar una altra vegada l'alcoià MGadea en *T. del Xè* II, 48. És evident que ací és també el mossàrab -ajr el que ha sofert una catalanització divergent en -ari.

Columbiana [Lab. 1839 «roba de llana teixida al encordillat, atafetanada, n'hi ha de diversos colors; *columbiana*»]; segons R. Pons (BDC IV, 85) és una roba ensetinada bastant usada en sabateria; més generalment alterat en *columbriana*: Feliu i Codina, descrivint el vestir d'un vell pagès català: «vestit ab sa calsa curta de lluenta *columbriana* y sa llarga barretina, per davall de la qual n'eixia 'l ret ab sa borleta y dues madeixas de cabell blanc», Feliu i Codina («Lo Bruch» en *La Renaixensa*, fullat de 1900, p. 6); «Eloi: Remaleïdes sabates! Antònia: El teu pare les duia de *columbriana*», Guimerà, *La Baldirona*, esc. 8, p. 289. Suposo que es tracta d'un teixit que importarien de Colòmbia o de una de les Colúmbia de Nord-Amèrica, però he de deixar a d'altres la cura de documentar-ho; tant pot tractar-se de Colòmbia, on hi ha certa producció tèxtil prop de Bogotà, i al-